

HELENA KNIFIĆ SCHAPS

PUČKA ARHITEKTURA NA OBRONCIMA VELEBITA, SENJSKOG BILA I PODGORJA

Helena Knifić Schaps
ARH Projekt d.o.o.
HR 10000 Zagreb

UDK: 728.6(497.5)
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Ur.: 2001-10-21

Proučavajući obilježja pučke stambene gradnje velebitskog i podvelebitskog kraja, autorica ističe potrebu očuvanja baštine, kao i mogućnost održavanja oblikovnih karakteristika i mjerila u gradnji novih kuća. Trenutak je posebno važan u kontekstu početka rada Javne ustanove Park prirode "Velebit" i Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit", što će zahtijevati valorizaciju objekata narodnoga graditeljstva te poticati izgradnju objekata drugih namjena i većih gabarita.

Materijal bi trebao poslužiti kao polazište za analizu standarda gradnje, te sredstvo senzibilizacije na mjerilo, materijale i kompoziciju, a nikako kao uporište za restriktivnu katalogizaciju zadanih i obveznih elemenata. Autorski pristup projektiranju i primjena suvremenih materijala i tehničkih dostignuća na tradicijsku matricu trebali bi se prepoznati kao oružje u borbi s uznapredovalim graditeljskim populističkim kičem, u cilju kvalitetne obnove i izgradnje ovoga kraja.

Cjeloviti tekst ilustriran dijapozitivima predstavljen je na Znanstvenom skupu "Velebit II", održanom u Senju 28. rujna 2001.

Uvod

Ljepota Velebita nadaleko je poznata i priznata. Njezinu sveukupnost čini priroda s biljnim i životinjskim svijetom, te čovjek – stanovnik i stalni pokretač promjena, sa svojim načinom života, običajima i potrebama. Graditeljstvo je jedan od najkarakterističnijih, ali i najosjetljivijih segmenata ljudskog djelovanja u prirodi, bilo da se radi o prometnicama, energetske ili telekomunikacijskim

sustavima, gradnjama proizvodnih, uslužnih, socijalnih, športskih objekata ili o zgradama vezanim za boravak i stanovanje. Ova se potonja u svakom razdoblju nastajanja naslanja na tradicijsku gradnju, donoseći uvijek nešto novo, komfornije i naprednije, odnosno prilagođenije trenutnim potrebama u danim klimatskim uvjetima.

Tijekom 2000. i 2001. godine u organizaciji Senjskoga muzejskog društva realizirana su 3 obilaska terena kako bi se utvrdilo stanje objekata pučke stambene gradnje za stalni boravak na području Velebita, Senjskog bila, Podgorja i senjskog zaleđa. Tek se uz analizu osnovnih obilježja može istaknuti mogućnost primjene suvremenih materijala i tehničkih dostignuća, a uz održavanje mjerila i oblikovnih karakteristika, bez pogubnih utjecaja drugih podneblja i kultura, potpuno stranih sredina i diktata tržišta. Posebno je to važno u obnavljanju starih i gradnji novih objekata u kontekstu početka rada Javne ustanove Park prirode "Velebit" i Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit", što će zahtijevati i poticati izgradnju objekata drugih namjena i većih gabarita.

Povijesni podatci

Pretpostavljajući da je nemirna povijest ovoga kraja poznata, istaknula bih samo drugi val naseljivanja u 2. polovici 17. st. u okviru Vojne krajine, a nakon prestanka najveće opasnosti od turskih najezda. Iskorišćivanje šuma, proizvodnja drvnog materijala, gradnja cesta, ratarstvo, maslinarstvo, vinogradarstvo i pčelarstvo, sve to pogoduje postupnom povratku stanovništva, a s time i gradnji naselja i objekata za stalno stanovanje.

Naselja

Nemoguće je u ovoj prilici opisati sve evidentirano, pa ću se ograničiti na najkarakterističnija naselja, stambene i gospodarske zgrade, šterne, lokve i bunare, te njihove graditeljske značajke.

Obiđena su naselja Devčići, Anići, Ivetiči, Turinski Krč i Matešići u Velebitu, Klarićevac, Podbilo sa zaselcima Tomići, Panjići, Matići i Dudići, Dujičina draga, Gornji Veljun, Francikovac i Žukalj u Senjskom bilu i zaleđu, te kuće Vukelići s bunarom Gučinac, Panos i Biluća u Podgorju.

Za naselje je, kao i za kuću, jedan od najutjecajnijih faktora unutrašnje organizacije izbor lokacije. One se redovito vezuju uz putove, uz rub obradivih površina, prisojne obronke od sjeveroistoka do jugozapada, tražeći zaklon od bure pod brdom ili uz šumu.

U dobro organiziranim naseljima očita je još i danas briga o zajedničkim sadržajima i objektima, kao što su npr. putovi, podzidi, šterne, bunari, guvna i sl. (dobro je to vidljivo u Turinskom Krču i Gornjem Veljunu – šterne, Panosu – guvno, Pandorama – lokve). Takva su naselja prepoznatljiva, dok neka druga izgledaju kao slučajno nabacane skupine kuća (Razbojište). Većina je naselja elektrificirana, uz ceste ili u njihovoj blizini. Cesta, struja i telefon svrstavaju danas izoliranost i zabitost u izbornu kategoriju. Drugo je pitanje koliko se ljudi tim pogodnostima danas služi. Kako mnogi kažu, struja je došla 30 godina prekasno, jer je mnogo radno sposobnog življa egzistenciju potražilo u razvijenijim sredinama i gradovima. Uvjeti života bez ceste i struje nezamislivi su, te takva naselja ostaju pusta i propadaju.

Na vrhu imaginarne top-liste najljepših ambijenata svakako je zaselak Turinski Krč, i zbog svog položaja i okoliša, i zbog uređenosti, njegovanosti i čistoće vanjskih prostora i unutrašnjosti kuća.

Smješten je, kao i većina velebitskih i podvelebitskih naselja, na mjestu susreta polja i šume, provirujući prema cesti iza zaklona raskošnih oblika krošnji. Stolar Ivan Ažić sa suprugom Dragom i Dragina sestra služe se s tek nekoliko od ovdašnjih 15-ak objekata, što stambenih što gospodarskih, i uređuju ih. Upotrebljavane

Sl. 1. Planinski zaselak Turinski Krč poviše Oltara u podnožju Senjskog bila.
Slikovita planinska bunjevačke arhitektura i život u nestajanju.
Snimka od zapada Helena K. Schaps, jesen 2000.

zgrade brižljivo su uređene i neobično čiste, druge su u građevinski dobrom stanju, a od nekih su ostali samo zidovi. Većina je kuća glavnim stambenim prostorijama okrenuta na zapad, prema jednom od polja koja su se nekada obrađivala. Kamene, dijelom ožbukane kuće, nekadašnji su pokrov šimlom zamijenili valovitim salonitom sa pocinčanom limarijom (osim jednoga novog drvenog žlijeba na željeznim kukama). Vrijedan živalj neumorno popravlja i nadopunjuje pročelja detaljima, što upućuje na interes za kuću viši od elementarnog. Osobito su uočljivi opšavi pročelja, strehe, okapi i zaštita od sunca iz piljenih, šiljato završenih lazuriranih jelovih daščica.

Dobro pristupačna naselja kao što je Turinski Krč, marom svojih stanovnika očuvala su graditeljsku baštinu, sa stalnim evoluiranim unapređenjima, bez agresivnih zahvata, s naznakama formiranja javnog prostora (popločani uzdignuti plato oko šterne s odvojenim pojilom za napajanje stoke, popločenje puta i sl.).

U podgorskom zaselku Panos od nekadašnjih 7 obitelji ostao je osamdesetmogodišnji Nikola Babić. Od 15-ak kuća i gospodarskih zgrada sve su bile pokrivene šimlom. Kuće su prizemnice i katnice, kod kojih se nagib terena iskorišćuje za ulazak na kat. Krovovi su danas prekriveni limom, kupom kanalicom

Sl. 2. Lukovo Senjsko, zaselak Panos

ili salonitom. Kuće su povezane sustavom putova – ulica koje vijugaju između kamenih suhozidina visokih 1-1,5 m, ograđujući nekadašnje posjede i obrađive površine. Nema struje ni telefona, a jedina veza sa svijetom je put koji se spušta od Ažić Lokve. Nikolina kuća i pomoćna zgrada (ljetna kuhinja) obnovljene su, stambena je kuća i ožbukana. Zbog prometne izoliranosti teško je zamisliti revitalizaciju sela. A starog će Nikolu, kad umre, odnijeti u Ažić Lokvu, a ne preko njihovih mirila do Klade, jer je to ipak bliže.

Lijep je ambijentalni primjer Bi-luća, gdje se vidi ingenioznost narodnog graditelja u odabiru lokacije i gotovo mimikrijskom prilagođivanju izgleda okolišu: kuće su smještene na sjeverni obronak drage, leđima okrenute buri, a licem jugu, povučene od

mora, te u danim uvjetima optimalno zaštićene od bure i utjecaja mora, a maksimalno otvorene prema suncu. Pred kućama se sadi bjelogorica, osobito murva, koja ljeti ima bujnu krošnju i daje hlad, a zimi ne priječi prolaz suncu. Sve su te zgrade prizemne, pokrivene starom kupom kanalicom, građene kamenom u mortu i ožbukane. Neke su revitalizirane i služe za povremeno stanovanje. Na suprotnoj strani drage, na nešto povišenom dijelu, nalaze se ostatci dviju jednostavnih, jednodimenzionalnih prizemnih kamenih zgrada, od kojih je jedna pokrivena limom, a druga šimlom, te predstavlja jedan od zadnjih dokaza šimle u primorskom kraju.

Od vitalnih naselja u Senjskom bilu, Podgorju i na Velebitu većina ih ima staro stanovništvo, koje sve više teži za obnovom kuća za povremeno korištenje. Ljudi koji ih obnavljaju žive u razvijenijim sredinama ili u inozemstvu i odatle nose nove spoznaje o načinu gradnje, materijalu i estetskim standardima. Nerijetko se stara kuća pušta da propadne, a uz nju se dograđuje nova, u armiranom betonu ili opeci. Također se na staru kuću nadograđuje kat, mijenja se mjerilo i nekritično se dodaju elementi potpuno strani toj sredini (balkoni i sl.).

Dobar primjer za to su Matići u Podbilu, zaselak od kojih 10-ak kuća gotovo u nizu, orijentiranih prema zapadu. Uzdigao se taj katni kameni niz podalje od ceste, preferirajući distanciju pred kontaktom, štiteći se danas od prometne buke, a nekada možda i od opasnosti. U Matiće se život vratio. Izgrađena je nova kuća, uz samu cestu, s dvojnog garažom i pristupnim platoom, za što je trebalo propisno zasjeći u brdo i osigurati ga visokim betonskim potpornim zidovima. Dokazala se i ovdje moć stroja u stihijskoj primjeni, jer to zaista više i nije neki posao preseliti dio brda. Od narodne mudrosti (ili je to ipak instinkt?) nije ovdje vidljivo ništa - ni odabir lokacije, ni orijentacija objekta, ni materijali, a ponajmanje mjerilo. Napredak se ovdje manifestirao po načelu - tko će jače i veće.

Sl. 3. Lukovo Senjsko, zaselak Biluća

Sl. 4. Krivi Put, zaselak Francikovac, kuća Pere Prpića – zaglavni kamen na portalu s uklesanim natpisom IHS MILE PERIĆ 1868.

otvorenim ognjištem), kuvarija (vanjska kuhinja gdje se kuhalo blagu ili sušilo meso), pod (otvoreni tavan), vidilica (otvor za ventilaciju), podzidnica (nazidnica), cokljak (greda iznad nazidnice, sokl), šimla (šindra), srčika (građa za podove debljine do 25 cm), tavaloni (daske debljine 5 cm), colarice (daske 2,4 cm), podarice (daske 3 cm) i sl., rabiće se u daljnjem tekstu u izvornom obliku.

Na nekoliko karakterističnih primjera istaknula bih osnovne graditeljske elemente.

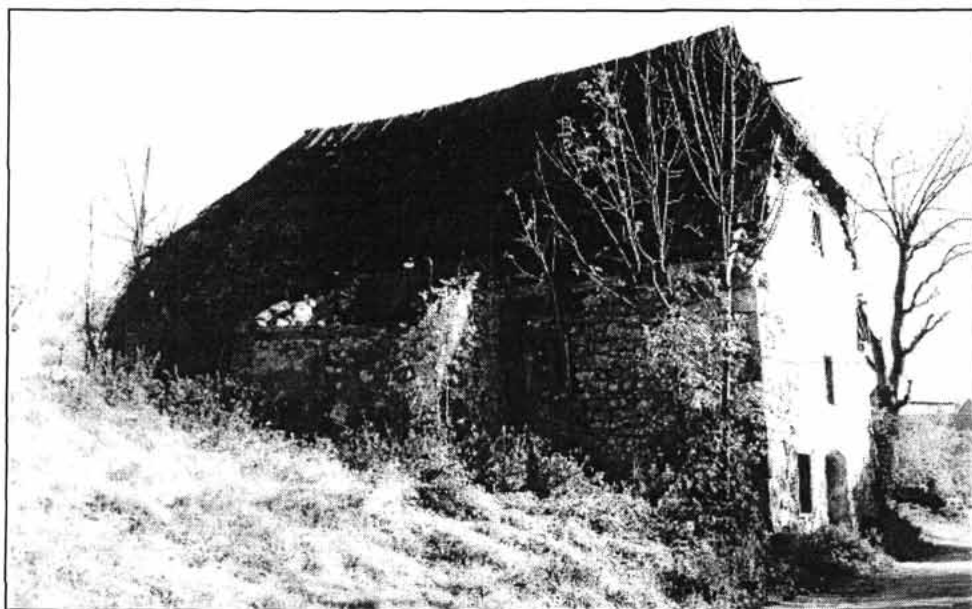
Ako se za naselje i zna da je plod intuitivnosti i ingenioznosti narodnog graditelja, odabir lokacije za zgradu zna biti igra slučaja ili pak plod iskonske povezanosti s prirodom i osluškivanja njezina bila. Ivan Samaržija iz sela Devčići kod Krasna ispričao je priču tzv. Pavšine kuće, kada je zapravo ponašanje magareta odredilo lokaciju, što potvrđuje duboko ukorijenjene sklonosti ovdašnjeg življa bajkovitosti i legendama.

Položaj zgrade uvijek iskorišćuje prirodne karakteristike terena, na način da se u sve (tj. obje) razine zgrade ulazi izravno s tla. O dispoziciji prostora najviše se danas može saznati od starosjedilaca, jer su kuće ili zaključane ili su u ruševnom stanju, obrasle korovom, čineći svaki ulazak bez dodatne opreme nemo-

Zgrade

Graditeljski fundus teško je datirati, ljudi ne vode preveliku brigu o vremenu koje protječe, a "ruševine" ih baš i ne zanimaju. Ponekad se na kući (u zaglavnom kamenu ulaza ili u zidu pročelja), portalu ograde ili grlu šterne nađe uklesana godina, koja ne mora obvezatno značiti i godinu nastanka (ponekad se uklesavala godina rođenja najstarijeg sina, vjenčanja, kupnje kuće, useljenja i sl.). Najstarije uklesane godine sežu u sredinu 19. st., a rekonstrukcijom povijesti pojedine obitelji (npr. Samaržije – Devčići) može se izračunati da ima kuća i starijih od 200 godina, što je za ovaj tip gradnje iznimno puno.

U graditeljskoj terminologiji očit je utjecaj razvijenijih sredina gdje su ljudi radili ili naukovali. Uvriježeni izrazi kao npr. vatrena kuhinja (kuhinja s

Sl. 5. Krasno, zaselak Devčići, Pavšina kuća sa zapada

gućim. Stambene zgrade većinom su prizemne, s prigradenom ili odvojenom štalom za blago (s ulazom uvijek okrenutim od bure). U donjoj je razini suteran ili podrum, obično pod jednim dijelom gornjeg tlocrta, bez unutarnje veze. U podrumu je najčešće blago, spremište ili radionica. Visina podruma ne prelazi 180 cm. Život se odvija isključivo na jednoj razini, u prizemlju, jednodrumno ili s odvojenom sobom za spavanje. Bruto-visina prostora iznosi 180-240 cm. Naknadno su uza stare zgrade prigradivani pomoćni prostori kao što je zahod, konoba za drva i sl. Iznad prizemlja (ne uvijek nad cijelim tlocrtom) nalazi se pod do kojega sežu ljestve, na kojemu se suši meso, ili on služi kao odlagalište. Nikada se ne upotrebljava za stanovanje, jer kuće imaju otvoreno ognjište (tzv. vatrena kuhinja). Loži se uglavnom iznutra, a prema kazivanju Josipa Samaržije u njihovoj staroj kući u Ivetićima ložilo se izvana, gdje je bila i drvarnica.

Veličina kuće varira od npr. 7 x 12 m u Devčićima (Pavšina kuća), 10 x 5 m u Anićima (kuća Tomel), 12,5 x 6 m u Panjićima (kuća Tomljanović), pa do najčudnije kuće, zapravo niza od 7 kuća, vel. 29,8 x 5 m u Žuklju.

Zid je kameni, u novijim zgradama žbukan, debljine u donjem dijelu oko 70 cm, a na katu 55-60 cm. Uglovni kamen uglavnom je priklesan, dok je materijal za izgradnju zida gotovo neobrađen. Vanjski je kamen krupniji, sa sitnijom

ispunom. Najcjenjeniji majstori za obradu kamena dolazili su između ostalog i iz Hrmatina.

Mort kojim se u većini slučajevima zida, mješavina je vapna i ilovače, odnosno blata, tako da je kod nekih objekata žućkasto-smeđe boje.

Fasadni su otvori minimalnih dimenzija, prozori oko 60-90 x 80-90 cm, a vrata visine 150-170 cm. Okviri otvora ponekad su kamene šambrane obrađene s 3 strane. Najčešće je to ipak pojačani drveni dovratnik ili doprozornik.

Iznad nadvoja fasadnih otvora izvodi se oteretni luk – najčešće lučno uklinjene, grubo priklesane kamene ploče, kamen ili opeka. Ponekad se on primjenjuje posve nekritično, čak i za male otvore.

Drveni dovratnici i doprozornici ugrađeni su u kamenu zid drvenim klinovima. Okov je kovani. Prozori su dvokrilni, svako okno podijeljeno srednjim horizontalnim rebrom. Otvaranje je prema van, odn. prema unutra ako su izvana kapci. Kapci su puni, iz dasaka od mekog drva, pribijeni na unutarnje okvir kovanim čavlima. Ulazna su vrata jednokrilna ili dvokrilna, puna, uklađena ili pak ustakljena s punim parapetom.

Sl. 6. Krasno, zaselak Anići, gospodarska zgrada, detalj ugaonog veza krovne i međukatne konstrukcije tzv. "podzidnica"

Pod je najčešće nabijena zemlja, drvene gredice i cigla s reškama zapunjenim ilovačem, oblice, kamene ploče ili daščani pod.

Međukatna konstrukcija između podruma i prizemlja izvedena je kao drveni grednik popođen daskom. Ponegdje se nađe i križni svod (u dijelu kuće Pere Prpića u Francikovcu) ili trag konstrukcije od srčike. Prema pričanju Josipa Samaržije u selu Ivetići stara stambena kuća s kraja 19. st. imala je stropnu konstrukciju izvedenu od srčike jele ili smreke debljine 20-25 cm, širine oko 80 cm, duljine do 12 m, uklještenu između podzidnice i cokljaka, koji su ležali na kamenim zidovima debljine i do 120 cm. Srčika je bila smoždjena drenovim klinovima, a u pogledu ohrapavljena bradvom i žbukana. Kad se kuća rušila, srčika je piljena za rogove nove kuće.

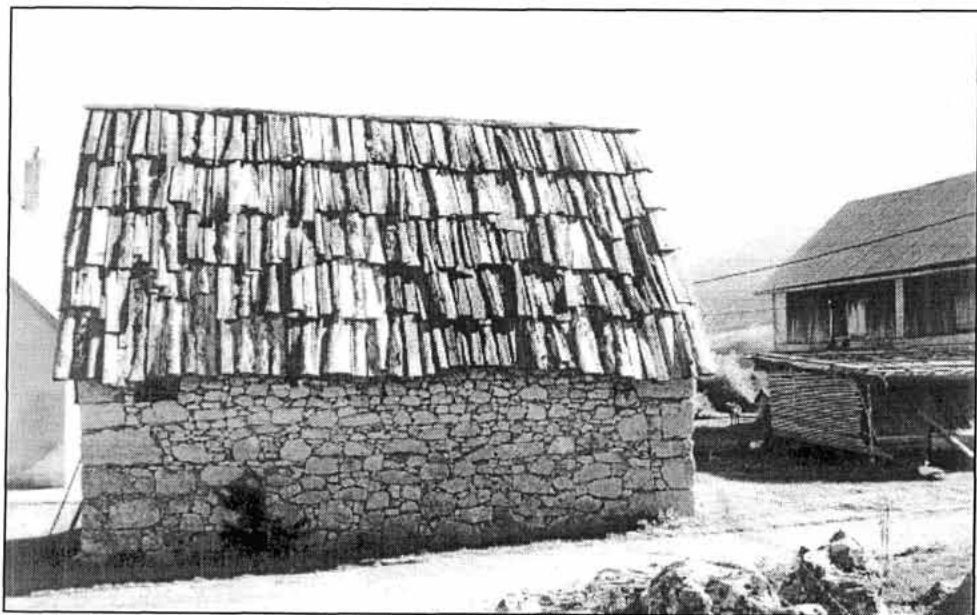
Da je tako masivna građa zaista i postojala, dokazuje i ostatak štale u Ivetićima, gdje je pregradni zid izveden od srčike širine 40-70, debljine oko 12 cm, ukliještene u vanjske kamene zidove.

Krovište počiva na obodnim nosivim zidovima objekta, redovno je dvostrešno, a nagib varira između 50 i 60° u planinskom dijelu i 45-55° u nižim i primorskim dijelovima.

U konstruktivnom smislu to je roženički krov koji leži na nazidnici (podzidnici) i gredi (cokljaku) iznad nje, koje zajedno čine prsten po obodnim zidovima. Stropne grede ukliještene su između podzidnice i cokljaka kako bi preuzele horizontalne sile krovišta, odn. funkciju današnjeg armiranobetonskog serklaža ili zatega.

Podzidnice i cokljak imaju dimenzije 26-30 x 22-25 cm, a rogovi oko 15 x 15 cm. Za krovne letve izvorno se najvjerojatnije nije upotrebljavala tesana pravokutna građa, već grubo pritesane oblice kakve su još vidljive na jednoj kući u Žuklju.

Pokrov je nekada bila isključivo šimla, i u planinskom, i u primorskom dijelu. Kalala se od jele ili smreke u duljini od 70-ak cm, širini 10-12 cm i debljini 1,5-2 cm. Slaganje je uglavnom jednostruko, iako se može ponegdje

Sl. 7. Krasno, zaselak Ivetići, štala uz kuću Ivana Samaržije

naći i na dvostruko, pribijanje kovanim čavlima za letve. Nakon Drugoga svjetskog rata šimla je sustavno zamjenjivana pokrovima koji se lakše održavaju, kao npr. valoviti salonit, eternit-ploče, kupa kanalice ili lim.

Otvori u krovu, tzv. vidilice, služile su odimljavanju donjeg prostora – vatrene kuhinje ili kuvarije. Otvarale su se odozdo, željeznim šipkama, a na svakom je krovu bila jedna, a ponekad i dvije.

Danas na obroncima Velebita u nastanjenim dijelovima ima raznih varijacija teme žljebova, od pocinčanih do drvenih sa željeznim kukama. Jedino više nema onih izvornih, drvenih na drvenim kukama, ostatak kojih je još vidljiv na štali u Anićima. Za razliku od uobičajenog načina kada se kuka pričvršćuje na rogove krovišta, nekada se ona postavljala na cokljak (ili na podzidnicu), dakle ispod rogova. Novi materijali omogućili su fleksibilnije vođenje i dulje putove do šterne, tako da se danas ponegdje može naići na pravu mrežu žljebova, koljena i cijevi koje vode u šterne, ili pak stare emajlirane kade, odn. drvena ili kamena pojila za blago.

S krova kuće u kojoj postoji otvoreno ložište, nikada se nije skupljala voda za šternu, jer je taj krov bio prepun čađe. Upotrebljavala se voda sa čistih krovova gospodarskih objekata, ili sabirnih ploha oko šterne.

Voda

Posebno poglavlje u velebitskim i podvelebitskim krajevima čini voda. Iako je ima napretek, krško tlo ne pogoduje njezinu zadržavanju, već ju brzo procjeđuje. Čuva se u spremnicima kao što su ograđene lokve, bunari ili šterne.

Jedan od najljepših primjera ograđene i uređene lokve je ona poviše sela Pandore, gdje su dvije spojene lokve podalje od sela ograđene spiralno složenim (danas urušenim) kamenim blokovima koji se lagano spuštaju prema pojilištu.

Šterne su građene uza svaku kuću, obično imaju kamenu krunu – grlo s nerijetko upisanom godinom.

Organizacijski vrlo čist koncept predstavlja šterna u Turinskom Krču, gdje je pojilo za stoku visinski odvojeno od grla kroz koje se kala voda za piće. Široko popločenje oko šterne i pojila upućuje na karakter javne šterne.

Javna šterna zacijelo je i ona u Gornjem Veljunu, uz cestu, u blizini kuće Krmpotića – Anelica. Popločena ploha za hvatanje vode i duboke brazde urezane u krunu dokaz su višestoljetne uporabe (uklesana je godina 1900.).

Prema pričanju Ivana Samaržije iz Ivetića, za obnove šterne građene 1866. god. pokazalo se da je iznutra kompletno obložena šarenim porculanskim pločicama. Lijepa je šterna u Klarićevcu kod kuće Prpić, a slična je i šterna sa

Sl. 8. Turinski krč, šterna s pojilom

Sl. 9. Bunar Gučinac iznad Panosa

sabirnim platoom u selu Dulićima kod Krivoga Puta. Plato je ograđen 50-cm visokom kamenom ogradom u koju je uklopljeno pojilo za stoku isklesano iz monolita. Bunar kod kuća Vukelića, između Ažić Lokve i Panosa, pripadao je obitelji Vukelić – Gučine, te se i danas zove Gučinac. Nepravilna je eliptična oblika u terasastom terenu, ograđen zidom od priklesanih kamena, s ogradom i stubama koje se spuštaju do vode. Po načinu gradnje i značenju koje mu je dano, očito je da bunar nije presušivao tijekom cijele godine i da je simbolizirao imućnost, značaj i moć cijele obitelji.

Zaključak

Istaknula bih u zaključku ovoga pregleda i analize jedan primjer nove gradnje koji u potpunosti poštuje staru matricu s uvođenjem novih elemenata. To je ambijent u Gornjim Selinama (Sveti Juraj), koji se sastoji od stambenog i gospodarskog objekta uz glavni put kroz zaselak, okružen suhozidinom.

Oba su objekta građena kao kameni zid u betonskom okviru, oponašajući time koncept zida s uglovnjacima. Vanjskim pregledom teško je utvrditi strukturu zida, ali su vrijedni spomena napor i nastojanje graditelja da održi mjerilo i karakteristiku tradicionalne gradnje.

Sigurno je da bi poboljšanjem tehničkih karakteristika to postala kuća koja, uza sve nesavršenosti izvedbe, može poslužiti za dobar primjer nove gradnje u podvelebitskom području, lišena bilo kakvih dekorativnih elemenata – balkona, terasa, ograda i sl.

Na kraju želim podsjetiti da se ovo istraživanje odnosi isključivo na mali dio pučke gradnje za stalno stanovanje velebitskog i podvelebitskog kraja. Nadam se da će ono, uz spoznaju drugih kolega, biti dragocjeni materijal za utvrđivanje standarda gradnje, ne toliko s aspekta restrikcije i katalogizacije zadanih i obveznih elemenata već ponajprije kao sredstvo senzibilizacije na mjerilo, materijale i kompoziciju, a sve uz pretpostavku najsuvremenijih spoznaja i tehničkih rješenja. Kuća danas više nije skrovište, ona je univerzalni mehanizam za stanovanje kojemu gabarite i vanjsku formu diktiraju lokacija, kontekst graditeljske baštine, klimatski uvjeti, te senzibilitet graditelja.

Ne učeći i ne poštujući vlastitu povijest i graditeljsko nasljeđe, dovodimo se u situaciju imitatora, kompilatora i aplikatora loših primjera, elemenata i detalja, podliježući populističkom kiču koji je Hrvatsku već doveo do toga da se novokomponirana stambena i sakralna arhitektura razlikuju samo u simbolu na vrhu. A takvih nakarada nije ostao pošteđen ni ovaj kraj. Jer, svaka je gradnja skupa, a najskuplja je ona koja proizvodi zagađenje okoliša koje traje koliko zgrade ili naselja. A to su stoljeća.

Poduprimo stoga istraživačke procese kako bismo dobili edukacijsku bazu za kvalitetnu izgradnju ovoga kraja, a posebno u kontekstu gradnje koja će uslijediti za potrebe Nacionalnog parka "Sjeverni Velebit" i Parka prirode "Velebit". Tako je o gradnji u planini već 1913. god. pisao i veliki austrijski arhitekt Adolf Loos: "Pazi na forme kojima seljak gradi. Jer to je iskonska mudrost pretočena u tvorevine. Ali im istraži razloge. Ukoliko je napredak tehnike omogućio da se one poboljšaju, uvijek ih treba upotrijebiti. Mlatilo mora biti zamijenjeno vršilicom."

Sl. 10. Gornje Seline – novosagrađena kuća za stanovanje

Literatura

Pavle ROGIĆ, Naseljenost velebitske primorske padine kroz historiju, *Senjski zbornik*, 1, 1965.

Adolf LOOS, *Regeln fuer den, der in den Bergen baut*, 1913.

VOLKSARCHITEKTUR AN DEN ABHÄNGEN VON DENVELEBIT-GEIRGE,
SENJSKO BILO UND VORGEIRGE

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Laufe der Jahre 2000 und 2001 organisierte Senjer Museumgesellschaft einige Herumgehen des Terrains, um die Lage von den Objekten des volkstümmlichen Wohnungsbauens für ständiges Verweilen auf dem Gebiet von den Velebit, Senjsko Bilu und Vorgebirge sowie im Senjer Hinterland zu erforschen. Es wurden die folgenden Ansiedlungen besichtigt: Devčići, Aniči, Ivetići, Turinski Krč und Matešići im Velebit, Klarićevac, Podbilo, Tomiči, Panjići, Maticići, Dudići, Dujičina Draga, Gomji Veljun, Francikovac und Žukalj im Senjsko Bilu und Senjer Hinterland, sowie Vukelići, Panos, Biluća im Vorgebirge. Elementare Kennzeichen dieser Ansiedlungen waren besonders bemerkbar in Francikovac, Panos, Biluća und im sehr schönen Gehöft Turinski Krč. Der traditionelle Bau der Steinhäuser die mit Schindel bedeckt sind, ist auf gleiche Weise im gebirgigen sowie im küstenländischen Teil vertreten, es wurden einige sehr schöne Beispiele in mehr oder wenig origineller Form gefunden. Das Haus von Pavša in Devčići, zwei Nebengebäude in Ivetići, die Bauwirtschaft der Familie Prpić in Klarićevac und der Familie Pero Prpić mit umliegenden Gebäuden in Francikovac, sind schöne Bauwerke, und sie verdienen hervorgehoben zu werden. Das Ziel der Erforschungen war die Grundlage für einen qualitäts Ausbaue dieser Gegend zu erfinden, besonders im Rahmen des Baues für die Bedürfnisse des Nationalparks "Südlicher Velebit" und des Naturparks "Velebit-Gebirge". Das gewonnene Material soll als Anhangspunkt für die Analyse des Baustandes und Mittel der Sensibilisierung an Maßstab, Materiale und Komposition dienen, keineswegs als Stützpunkt für eine restriktive Katalogisierung der gegebenen und obligaten Elemente. Das Haus ist heute kein Versteck, es ist ein universales Mechanismus zum Wohnen, und seine Form, Lokation, Rahmen des Baues und klimatische Bedingungen werden von der Sensibilität und Kreativität des Baumeisters diktiert.

THE COMMON PEOPLE ARCHITECTURE SCATTERED OVER THE HILL-SIDES OF
MT VELEBIT, THE HILL-TOP OF SENJ AND THE DISTRICT AT THE FOOT OF
MOUNTAIN RANGE

S u m m a r y

The tours on the ground were organized by the Museum Society of Senj in the course of 2000 and 2001 in view of establishing condition of the common people housing objects for possible permanent residence on Mt Velebit, on the hill-top of Senj and its hinterland and, also, the district at the foot of mountain range. The tours were made through settlements of Devčići, Aniči, Ivetići, Turinski Krč and Matešići on Mt Velebit, then Klarićevac, Podbilo with hamlets Tomiči, Panjići, Maticići and Dudići, Dujičina draga, Gomji Veljun, Francikovac and Žukalj at the hill-top of Senj and hinterland, then houses Vukelići with the water-well Gučinac, Panos and Biluća at the foot of the mountain. The main characteristics of the above mentioned settlements, are best legible at Francikovac, Panos and Biluća as well as at the exceptionally charming hamlet Turinski Krč. The traditional way of the stone house construction, covered by the shingle, can be found either on the mountain or on its littoral foot, of which were preserved some real jewels in their more or less original forms. So, some of them have to be specially pointed out. It is the house Pavša at Devčići, then two subsidiary houses at Ivetići, the rural economy of family Prpić with Klarićevac and that of Pero Prpić with the adjacent houses at Francikovac. The main purpose of this research is to create an educational base for the quality reconstruction of this area, specially in the context of construction, which is going to take place for the National Park North Velebit and Nature Park Velebit requirements. The respective informative material would be used only as a starting point for the analysis of construction standards and as an instrument for the sensibilization in the sense of proportion, material and, composition and, in no way, as a fulcrum for the restrictive cataloguing of obligatory elements. Today the house is no more a shelter, it is in fact the universal mechanism for residence, where dimensions and outside forms are dictated by the location, the context of construction heritage, weather conditions and, of course, the erudition, sensibility and creativity of the constructor himself.